

Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingenerler¹

Elena Marushiakova-Vesselin Popov, Çev. Bahar Tırnakçı

İstanbul, Homer Kitabevi, 2006, 112 Sayfa, ISBN 975-8293-86-9.

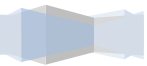
Dilek KAYIŞBACAK*

Çingenerler, farklı özellikleriyle dünyanın her tarafında rastlanan ve toplumun renkli katmanları arasında yer alan bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Çingenerlerin, yeryüzüne dağılımını birçok kıtada görebilmekteyiz. Hindistan'dan çıkarak dünyanın her tarafına yayılan Çingenerler, genellikle Anadolu, Balkanlar ve Avrupa'da kesif bir şekilde yer almaktaydılar. Hindistan'dan tüm dünyanın farklı bölgelerine yayılan Çingenerler Osmanlı İmparatorluğu'nda da bulunmaktaydılar. Anadolu'ya yerleşen Çingenerler Osmanlılar zamanında Balkanlara da iskân edildikleri bilinmektedir.

Çingenerler hakkında çalışma yapan uzman kişiler Balkanları “Çingenerlerin ikinci yurdu” olduğunu sıklıkla dile getirmişlerdir. Güneydoğu Avrupa dediğimiz Balkanlarda Çingene nüfusunun çok olmasından dolayı bu ifade kullanılmaktadır. Beş yüz yıldan fazla bir süre bu bölgenin kültürel ve tarihsel gelişimine damgasını vuran Osmanlı İmparatorluğu'nun rolünü hesaba katmadan Balkanlar'ın karakterini anlamak ya da açıklamak olanaksızdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa kanadı Balkanlar'daki Çingenerlerin varlığı yüzlerce yıllık bir geçmişe dayanır, Çingenerler genel olarak Avrupa kıtasının ortasında, güneydoğusunda ve doğusunda bulunmaktadırlar.

¹ Kitabın Orijinal İsmi: *Gypsies in the Ottoman Empire: A Contribution to the History of Balkans*, Centre de recherches tsiganes, University of Hertfordshire Press, 2001.

*Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş, kayisbacak@hotmail.com

Eser içindekiler, bir önsöz², dört ana başlık, notlar, kaynakça ve resimler kısımlarından oluşmaktadır. İçindekiler³ kısmında beş ana başlık mevcuttur. Bu ana başlıklar şu şekildedir; Balkanlar-Çingenerin ikinci Yurdu (s.9-12), Çingene Göçlerinin Başlangıcı (s.13-24), Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Görkemi (s.27-58), Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerilemesi ve Görkemini Yitirmesi (s.60-101), Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu (s.104-106.)' dir.

Birinci ana başlıkta; “**Balkanlar-Çingenerin ikinci Yurdu**” (s.9-12) adı altında Çingenerin Hindistan'dan sonra en çok nüfusa Balkanlarda sahip olmalarından dolayı burasını ikinci yurt olarak tanımlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarında yaşayan Çingenerler üzerinde durulması ve eserde kişisel yorumdan çok kaynak malzemenin kullanımına dikkat çekilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Balkanlardaki Çingene nüfusunun çok yüksek oranda olması, Çingene topluluğunun gelişiminde önemli rolü üstlenmesine bağlanmaktadır. Çok sayıda Çingenerin Osmanlı İmparatorluğu topraklarında özellikle Eflâk, Boğdan ve Tuna gibi bu sınırlar içinde yaşamlarını sürdürerek Balkanlar'da kalmalarına değinilmektedir.

Birinci ana başlığın devamı olan “**Çingene Göçlerinin Başlangıcı**” (s.13-27) kısmında; Çingenerin Hindistan'dan çıkış tarihleri kesin olarak bilinmemesine ilişkin hâlâ yanıtız birkaç soru bulunduğu eserde belirtilmiştir. Çingenerin Hindistan'dan çıktıktan sonra göçün ilk evresinin nelerden oluştuğu, bu topluluğun Balkanlara ne şekilde ulaştığı, Bizans dönemindeki konumları, Osmanlı İşgali⁴ Öncesinde Çingenerin buralarda ne şekilde bulduklarına dikkat çekilmektedir. Çingenerin Hindistan'dan göçün başlangıcı İsfahanlı Hamza⁵ ve Firdevsi⁶'nin kaynaklarına dayandırmaktadırlar⁷.

İkinci ana başlık olan “**Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Görkemi**” (s.27-58) ana başlıkların alt başlıklarında; “Balkanların Osmanlılar Tarafından İstila⁸ edilmesi”nden bahsedilirken “Osmanlı Fetihleri⁹ ve İmparatorluğun İnşası”ndan söz edilmesi ilginçtir. “İmparatorluktaki Çingenerlere İlişkin Tarihsel Kaynaklar”¹⁰ın sadece birkaç tanesinin ismi verilmektedir. Yazarlar tarafından vergi defterleri olarak nitelendirilen ancak Tahrir Defterleri olarak bildiğimiz arşiv kayıtlarında yer alan Çingenerin Müslüman ve Hıristiyanlardan alınan vergilere değinilmektedir. Ayrıca, İmparatorluk içerisinde yer alan Müslüman ve Hıristiyan Çingenerin ne gibi isimler aldığına

² İngilizce'den çevirilen eserin orijinal nüshasında Önsöz bulunmamaktadır. Türkçe çevirideki Önsöz Sinan Şanlier tarafından yazılmıştır.

³ Eserin içindekiler kısmı bölümlerden oluşacağı yerde başlıklardan oluşmaktadır. Bilimsel bir eserde Birinci Bölüm, İkinci Bölüm şeklinde devam eden kategori bu eserde yer almamaktadır. Eserin çevirisinin yapıldığı İngilizce nüshada beşinci ana başlıktan sonra Donald Kenrick tarafından yazılan “*The horror of Kosova: the legacy of the Ottoman/Kosova Korkusu: Osmanlı Mirası*” adıyla bir başlık ile birlikte “*Glossary/Sözlük*” bulunmaktadır. Bu iki başlık Türkçe çeviride bulunmamaktadır.

⁴ Yazarlar bu kitapta Osmanlıları işgalci (invasion) olarak nitelendirerek tarihi bir yanlış içerisindedir. Kitabın İngilizce nüshasında işgal ile ilgili başlık şu şekildedir: “*The Gypsies on the eve of the Ottoman invasion*”/Osmanlı İşgali Öncesinde Çingenerler. Daha geniş bilgi için bkz. Elena Marushiakova-Vesselin Popov, *Gypsies in the Ottoman Empire: A Contribution to the History of Balkans:Centre de recherches tsiganes*, University of Hertfordshire Press, 2001, p.20.

⁵ Yukarıda adı geçen yazarlar, kaynaklarda “Hamza el-İsfahâni” olarak zikredilen İranlı müellifin adını “Arap tarihçi İsfahanlı Hamza” olarak zikretmektedirler ki, bu bilgi yanlıştır. Doğrusu “Hamza el-İsfahâni” olan bu yazar adından da anlaşılacağı üzere İranlı'dır. Arap değildir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Abdülkerim Özaydın, “Hamza el-İsfahâni”, *DİA*, XV, 513-514.

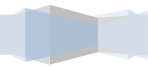
⁶ Firdevsi konusunda daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Kanar, “Firdevsi”, *DİA*, XIII, 125-127.

⁷ Elena Marushiakova-Vesselin Popov, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingenerler*, Çeviren: Bahar Tırnakçı, İstanbul: Homer Kitabevi, 2006, s.31-41.

⁸ Yukarıdaki dipnotta açıklandığı üzere eserin İngilizce nüshasında geçen “invasion” tâbiri burada “istila” olarak çevrilmiştir. Kitabın İngilizce nüshasında istila ile ilgili başlık şu şekildedir: “*The Ottoman invasion of the Balkans*”/Balkanların Osmanlılar Tarafından İstila Edilmesi. Daha geniş bilgi için bkz. Elena Marushiakova-Vesselin Popov, *Gypsies in the Ottoman Empire: A Contribution to the History of Balkans:Centre de recherches tsiganes*, University of Hertfordshire Press, 2001, p.23. Her iki başlıkta kullanılan “işgal” ve “istila” Osmanlı Tarih terminolojisiyle uyumsuzdur.

⁹ Yazarlar, bir önceki iki ana başlıkta Osmanlıları İstilacı (invasion) olarak tanımlarken bu bölümde fetihçi (conquest) olarak tanımlayarak tenâkuza düşmüşlerdir. Kitabın İngilizce nüshasında fetih ile ilgili başlık şu şekildedir: “*Ottoman conquests and the building of the Empire*”/Osmanlı Fetihleri ve İmparatorluğun İnşası. Daha geniş bilgi için bkz. Elena Marushiakova-Vesselin Popov, *Gypsies in the Ottoman Empire: A Contribution to the History of Balkans:Centre de recherches tsiganes*, University of Hertfordshire Press, 2001, p.24.

¹⁰ Aynı başlık iki bölümde de aynı isimle geçmektedir. Her iki başlıkla ilgili sorun için bkz. Elena Marushiakova-Vesselin Popov, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingenerler*, Çeviren: Bahar Tırnakçı, İstanbul: Homer Kitabevi, 2006, s.30, 62.

vurgu yapılmaktadır. “*Kanunnâme-i Kıbtîyânî-ı Vilâyeti Rumeli*” adıyla tahrir kayıtlarına geçen Rumeli Vilâyetinde yaşayan Çingenele ait kanunlar üzerinde durulmaktadır. Diğer bir bahiste ise; Çingene Sancağında Osmanlı Ordusunun geri hizmetlerinde bulunan Çingenele ele alınmıştır. Bu bölüm içerisinde yerleşik ve göçebe Çingenelelerden söz edilirken bunlardan alınan vergiler, adı geçen topluluğun hayatlarını nasıl idâme ettirdikleri, bunların meslekleri, bunların kanunları ihlal eden işlere girişerek toplum düzenini bozmaları Kanunla Çatışma olarak değerlendirilmektedir. Bu bölümde “Hafif Kadınlar”¹¹ tâbiriyle; “*İstanbul, Edirne, Filibe ve Sofyalı Çingenelelerin kanunsuz işlerle uğraşan hanımlarının*” her ay toplam 100 akçe ödemeleri gerektiğine işaret edilmektedir. Osmanlı İmparatorluğuna seyahat eden Avrupalı Gezginlerin Çingenelele ilişkin gözlemleri, Çingenelelerin Devlet nezdinde nasıl bir vatandaş statüsüne sahip oldukları, yasalar önündeki durumları ve Gündelik Hayattaki konumları yine bölüm içerisinde yer alan başlıklar arasındadır. Çingenelelerin Balkan Sınırları İçindeki Göç hareketleri ve bu hareketlilikten doğan sonuçlar da bu bölüm içerisinde değerlendirilmektedir.

Evliya Çelebi’nin deyişiyile Çingenelelerin (s.55), “*Hıristiyanlarla birlikte Paskalya’yı, Müslümanlarla birlikte kurban bayramını ve Yahudilerle birlikte Fısıh*¹² *bayramını kutladıkları*”na dikkat çekilmektedir. Çalışmada (s.56) “Çingenelelerin resmi mahkemelere başvurma fırsatlarının olmadığı” belirtilmektedir¹³.

Eserin Üçüncü ana başlığı; **Osmanlı İmparatorluğu’nun Gerilemesi ve Görkemini Yitirmesi (s.60-104)** şeklinde yer almaktadır. İmparatorluğun buhran dönemlerinde Çingenelelerin konumu, demografik yapıları, Çingenelele ile alakalı olarak yapılan reformlar, tarım işçisi olarak Çingenelelerin çalışması, müzik ile uğraşan Çingenelele ve Çingenelelerin meslekleri bu ana başlığın ana öğelerini oluşturmaktadır. Aynı şekilde Sırbistan’da Çingenelelerden alınan baş vergisi, bu topluluğun dîni kurumları, Çingenelelele yönelik tutumlar, Eflâk ve Boğdan’da Çingenelelerin köleleştirilmesi ve Çingenelelerin göçleri şeklindedir. Bu başlık içerisinde Daha çok mâli ve idâri açıdan Çingenelelerin yapılanmaları Osmanlı modeli olarak görülmekte ve Balkan devletleri hakkında irdeleme yapılmıştır. Bunun yanında Osmanlı İmparatorluğu’ndaki ilk Çingenele kayıtlarına 1430 tarihli Niğbolu Sancağına ait Tımar Defterlerinde rastlandığına dikkat çekilmektedir¹⁴. Çingenelelele ilişkin tarihsel kaynaklar, Johan Kempelen’nin Tanıklığı, İlk Çingenele Ozan, mesleki dağılımları, eğlence hayatındaki yerleri, refah seviyeleri, kendilerine tarh ettirilen vergiler ve bu vergilerin miktarları gibi hususlar ele alınan diğer konuları teşkil etmektedir. Osmanlılar İmparatorluğunda Çingenelelerin dini konularda herhangi bir baskı uygulanmadığını, ancak, Osmanlıların Balkanlardan çekilmesiyle birlikte Çingenelelerin etnik ve dîni açısından birçok zorluklara maruz kaldıkları üzerinde durulmaktadır. Özellikle Çingenelelerin Sırbistan’da Hıristiyanlığı kabul etmeleri konusunda birçok sıkıntılar yaşadığına vurgu yapılmıştır.

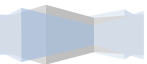
Kitabın son ana başlığı olan **Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu (s.104-105)** kısmında; Osmanlı İmparatorluğunun son bulması ile yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinde düzenlemelerin yapıldığı ve Lozan Antlaşmasındaki Nüfus Mübadelesi ile Balkanlardan göç ile tekrar Türkiye’de Trakya bölgesine yerleştirildiği bilgilerine yer verilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu ve yavaş

¹¹ Kitabın orijinal İngilizce metninde “*Loose women*” şeklinde geçin ifade Türkçe çevirisine “*Hafif Kadınlar*” şeklinde çevirilmiştir. Bu Türkçe’ye “*Hafif Meşrepli Kadınlar*” şeklinde çevirisi daha uygun düşmektedir.

¹² Yahudilerde “*Fısıh Bayramı*”nın “*Kamış Bayramı*” olarak kullanılması konusunda bkz. İsmail Haşim Altınöz, “Osmanlı Toplumunda Çingenelele”, *Tarih ve Toplum*, (Mayıs 1995), Sayı:137, s.22-29.

¹³ Böyle bir durumun olmadığını hem Rumeli hem de Anadolu’daki birçok vilayete ait Şer’iyye Sicillerine yansıyan Çingenelelerin şikâyetlerinden anlayabilmekteyiz. Bu tür hata için bkz. Elena Marushiakova-Vesselin Popov, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingenelele*, Çeviren: Bahar Tırnakçı, İstanbul: Homer Yay., İstanbul 2006, s.56; Oysa yukarıdaki yazarların aksine İsmail Altınöz Çingenelelerin bir haksızlığa maruz kaldıkları veya devlet ile olan münasebetleri konusunda kadıya/mahkemeye başvurmaları konusunda birkaç örnek vermektedir. İsmail Altınöz, *Osmanlı Toplumunda Çingenelele*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013, s.83’ten naklen bkz. *İŞS/26, ÜŞS/13, MŞS-124/113, MŞS-126/198*.

¹⁴ Marushiakova-Popov, *a.g.e.*, s.31; Ancak, yazarlar tarafından bu bilgi ile ilgili dipnot verilmediğinden dolayı, bu bilginin doğruluğuna şüpheyle bakılmalıdır. Kitabın bilimsel kriterlerden uzaklaşmasına neden olan durumlardan bir tanesi de bilimsel eserlerde bulunması gereken dipnotların bu eserde bulunmamasıdır. Bilgilerin nereden alındığını gösteren dipnotların bu eserde bulunmaması eserin bilimselliğine gölge düşürmektedir. İlmî bir eserde aranan en mühim özelliklerden biri de hangi bilginin nereden alındığının gösterilmesidir. Bu durum iki bakımdan önemlidir: Birincisi; Eserin sağlam kaynaklara dayandırıldığının gösterilmesi, ikincisi ise; Bilginin doğruluğunu araştırmak veya aynı konuda fazla bilgi almak isteyenlere istikamet verilmesidir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Mübahat S. Küttükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, İkinci Baskı, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1991, s.77.

yavaş gerilemesi, toprak kaybetmesi ve Çingenerin Balkanlarda Osmanlılardan almış oldukları mirası devam ettirmeyi tercih ettikleri belirtilmektedir. Eserin son kısmında Notlar, Kaynakça ve Resim Listesine yer verilmiştir.

Elana Marushiakova ve Vesselin Popov tarafından yapılan bu araştırma, Bahar Tırnakçı tarafından Türkçeye çevrilerek, Homer kitabevi tarafından 2006 yılında yayımlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Çingenerin tarihi, gelenekleri, toplumsal yapıları ve kültürleri üzerine yayınlanan ilk eser olmasının yanı sıra göz ardı edilmeyecek kadar bilimsellik açısından eksikler içermektedir.

Bu araştırma, Balkanlarda Osmanlılar döneminde Çingenerin yayılışlarını içermesine rağmen, dönemin kaynakları ve Osmanlı belgeleri kullanılmadığı için kitabın adını içermekten ziyade ikinci el kaynaklardan hazırlanan bir el kitabı niteliği taşımaktadır. Adı geçen yazarlar tarafından kaleme alınan eserde -büyük ölçüde orijinal Osmanlı terminolojisini kullanmaktan yana tercihlerini kullandıklarını belirtmelerine rağmen- Osmanlı kaynaklarını ve belgelerini kullanmamaları ilginçtir. Ayrıca, Osmanlı arşiv belgelerini görmeden “Çingenerin Balkanlar’da Osmanlı egemenliği dönemindeki varlıklarına ilişkin verilerin bölük pörçük ve yetersiz” olarak değerlendirilmesi de kitabın bilimsel ciddiyetine gölge düşürmektedir¹⁵.

Bu kitabın en büyük eksikliklerinden bir tanesi de Etnologlar tarafından kaleme alınmış olup, çok iddialı bir isimle Osmanlı Çingeneri adının verilmesidir.

Bir eserin önsözü; eseri meydan getiren, telif eden müellif/yazar tarafından yazılır ve Önsözün sağ alt tarafına yazarın adı konulur. Bu eserde bu kurala riayet edilmediği gibi önsözde yapılması gereken teşekkür kısmı Birinci Bölümde yer almıştır¹⁶.

Eserde çeviriden kaynaklanan sorunlara yer yer rastlanılmaktadır. Eserin İngilizce baskısındaki bazı yer adları Türkçe’ye tam olarak çevrilmemiştir. Örneğin; Bulgaristan’nda yer alan Plovdiv şehri Filibe şeklinde terceme edilmemiştir. Aynı şekilde yine Bulgaristan’da yer alan Sliven/İslimiye, Sviştoy/Ziştovi, Nikopol Sancağı/Niğbolu Sancağı¹⁷ şeklinde tercüme edilmeliydi.

Bilimsel bir çalışmada indeks/dizin bulunması okuyucunun aradığı bilgiye ulaşmada kolaylık sağladığından dolayı bu tür eserlerde indeks/dizin bulundurulmalıdır. Bu eserde de indeks/dizin bulunmaması büyük bir eksiklik olarak görülmektedir¹⁸.

Sonuç olarak, “Her ilmî araştırmada bir sonuca varılacaktır. Zirâ, sonuca varılmayan bir araştırmanın ilmî değeri yoktur”¹⁹ görüşünden hareketle kitabın bir sonraki baskısında birkaç sayfalık da olsa sonuç ve değerlendirme kısmının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Kitap, devâsa bir imparatorluğun içerisindeki Çingeneri hem kronolojik hem de coğrafi olarak yansıtmaktan uzaktır. Çingenerin Hindistan’dan çıktıktan sonra dünyanın değişik bölgelerine yayılmalarını bir harita ile gösterilmemesi bir eksiklik olarak karşımızda durmaktadır. Ayrıca, Osmanlı

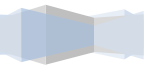
¹⁵ Elena Marushiakova-Vesselin Popov, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingenerler*, Çeviren: Bahar Tırnakçı, İstanbul: Homer Kitabevi, 2006, s.30. Oysa, Osmanlı coğrafyasında en kalabalık nüfusu teşkil eden Balkan Çingeneridir. Yazarların aksine İsmail Altınöz arşivlerde yapmış olduğu araştırmalar neticesinde Çingenerin Balkanlardaki konumu ile alakalı olarak Osmanlı Arşivi’ndeki malzemenin yeterli ve bölük pörçük olmadığına dikkat çekmektedir. Bu konuyla alakalı olarak Balkanlarda Çingenerlere ait 6 adet Çingene Tahrir Defteri bulunduğunu belirterek, Balkan Çingenerleriyle ilgili olarak binlerce Osmanlı arşiv belgesi İstanbul’daki Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yer aldığını bildirmektedir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. İsmail Altınöz, *Osmanlı Toplumunda Çingenerler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.

¹⁶ Bu konuda bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2014, s.119.

¹⁷ Bu tür çeviri hataları için bkz. Marushiakova-Popov, a.g.e, s.66, 72, 78

¹⁸ “Bilindiği gibi indeks bir kitapta aranılan şeyin bulunmasını kolaylaştırmak üzere tertib edilmiş bir cedvel” olduğuna Mübahat S. Kütükoğlu tarafından dikkat çekilmektedir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Altıncı Baskı, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1998, s.115.

¹⁹ Kütükoğlu, a.g.e, s.102.

Çingenerinin bölgelere göre; nüfuslarının tablolara dökülmemesi de başka bir eksikliği yansıtmaktadır. Aynı zamanda adı geçen kitabın, usûl, uslûb ve terminoloji açısından da Osmanlı Çingenerinin genel görünümünü vermekten oldukça uzak olduğu gözlemlenmektedir.

Kitaptaki her bir bölüm veya kısım başlı başına bir inceleme ve araştırma konusu olmasına rağmen bütün bu konular küçük hacimli bir kitapta işlenmeye çalışılmıştır. Gerek bilgi ve gerek yorumlarda ana kaynaklara dayanmayan eser bilimsellikten uzak bir görüntü vermektedir. Adı geçen kitabı bilimsellikten uzak kılan en önemli etmenlerin başında dipnot, ana kaynaklara ve arşiv malzemesine dayalı literatürü yansıtan bir bibliyografya, indeks ve sonuç kısımlarının olmayışıdır. Kitabın değeri hakkındaki kanaatlerimiz aynı şekilde kitabın çevirisi için de geçerlidir. Çevirmen ne kadar iyi yabancı dil bilirse bilsin, mutlaka çevirdiği eserin terminolojisine de vâkıf olması iddiası bu çeviride de bir kez daha doğrulanmış bulunmaktadır.

Yazarlar, diğer müelliflerin eserlerinde yer alan bir takım uç iddiaları eleştiri süzgecinden geçirilmeden kullanmışlardır. Oysaki bilimsel eserlerde eleştiri süzgecinden geçirilmeden kullanılan bilgiler sakıncalı sonuçlar doğurabilir.

Herhangi bir Osmanlı kaynağını ve arşiv malzemesini kullanmadan batılı kaynakların kullanılması yazarların eserlerinin kendi çağdaşları içerisinde okuyucuları tarafından tereddütle yaklaşmalarına vesile olmaktadır.

Netice itibariyle eserin Osmanlı Dönemine ait ana kaynaklara ve arşiv malzemesine dayalı olarak yeniden ele alınarak yazılması, yukarıda bahsedilen bilimsel kriterlerin yerine getirilerek teknik ve muhteva bakımından aksaklıklarından arındırıldığı takdirde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Çingeneri anlatan faydalı bir el kitabı olma özelliğini haiz olduğu söylenebilir.

Bu kitaptaki hataların bir sonraki baskıda dikkate alınmasını temenni ediyoruz.

